
Anerkjennende elevsamtaler

Forebygging av frafall i videregående opplæring

AV BJØRN HAUGER OG ANNE LIV KAAKSTAD LIE

Anerkjennende elevsamtaler er et alternativ til å konsentrere seg om problemer og problemenes årsaker. I denne veiledningsmetoden tar man utgangspunkt i alt det som fungerer godt hos eleven og hvordan dette kan bidra til et bedre liv innenfor skole og arbeid.

Arbeidet med å forebygge frafall i den videregående skolen har både vært et viktig satsingsområde for skolene og inngår som en del av myndighetenes strategi for å redusere fattigdommen i Norge. Selv om konsekvensene av å avbryte den videregående skolen ikke nødvendigvis er negativ for alle elever, viser undersøkelser at:¹

- Ungdom som avbryter videregående utdanningen får dårligere forankring i arbeidslivet.
- De er langt mer utsatt for arbeidsledighet.
- De får sjelden sjanser til andre tilbud i arbeidsmarkedet enn lavstatusjobber i konjunkturfølsomme bransjer med dårlig arbeidsmiljø og lønn.

Med andre ord: Frafall er med på å forsterke sosial ulikhet. Sosiale problemer er også en medvirkende årsak til frafall. Vi vet at frafallet er størst blant elever som søker seg inn på særskilte vilkår, hos ungdom med minoritetsbakgrunn, hos ungdom som har rusproblemer og psykiske vansker (Baklien, Bratt og Gotaas 2004).

Når skolen og hjelpeapparatet står overfor elever som er skoleleie, og som skulker skolen, vil det være naturlig å tenke at man må avdekke årsakene til problemene for å finne fram til de rette hjelpetiltakene. I denne artikkelen vil vi vise at det finnes en alternativ – og mer offensiv – måte å jobbe med disse problemene på.

OFFENSIVT FRAFALLSARBEID

Nyere forskning innen positiv psykologi foreslår at dersom man skal lykkes med å skape dyptgående endringer i etablerte handlingsmønstre, bør man forlate den forståelsesrammen som ligger til grunn for *problem-tenkning* (Seligman 2002). Dette betyr ikke at man skal overse de problemene som elevene sliter med på skolen, men man bør jobbe med problemene på en mer offensiv måte. Studiene til Barbara Fredrickson (2004) viser også hvor viktig det er å trene et språk som forsterker positive følelser som åpner elevenes handlingsrepertoar.

Anerkjennende elevsamtaler er basert på en slik offensiv tenkning. Anerkjennende elevsamtaler er en

veiledningsmetode som tar utgangspunkt i alt det som er velfungerende hos elevene og har som oppgave å hjelpe dem til å finne fram til egne styrker og vise hvordan de kan ta i bruk disse styrkene for å realisere sine muligheter på skolen og i (arbeids)livet.

De praktiske metodene som presenteres i denne artikkelen er et resultat av et langvarig utviklingsarbeid ved Arbeidsinstituttet i Buskerud (AIB). Arbeidet startet opp i 2005 med utvikling av skolens pedagogisk plattform. Gjennom dette arbeidet laget skolen en pedagogisk plattform som vier mer oppmerksomhet til den enkelte elev, som tydeliggjør de verdiene som skal prege skolens møte med elevene og bidra til å gjøre den daglige, alminnelige skolehverdagen god for alle elever.² Nyere forskning viser at slike organisasjonsutviklende tiltak bør være en viktig del av det frafallsforebyggende arbeidet på skolen (Baklien, Bratt og Gotaas 2004). Utviklingsarbeidet ved AIB har resultert i metodeboka *Anerkjennende elevsamtaler*.

PROSESSMODELLEN

Modellen for å planlegge og gjennomføre anerkjennende elevsamtaler er basert på fem faser (5D-modellen). På engelsk bruker man begrepene: *Definition, Discovery, Dream, Design* og *Destiny* (Cooperrider 2005). I norsk språkdrakt har vi valgt å bruke disse ordene om de fem fasene:

Definisjonsfasen. Første introduksjon av tilnæringsmåten er å snu den defensive tenkningen noen elever har i forhold til og nå mål på skolen og i livet sitt. Elevene trener på å legge merke til alt det de får til på skolen og alt det som fungerer godt i klassen og i undervisningen. Dette er viktig for å etablere en god samarbeidsrelasjon med elevene.

Oppdagelsesfasen. Eleven har selv valgt ut et område som han eller hun vil jobbe med. Siktemålet med veiledningen er å hjelpe eleven til å oppdage det som allerede fungerer godt innenfor dette området. Veiledningen skal hjelpe eleven til å finne ut det som gir «energi» i hverdagen – hva det er eleven er særlig god på og som er hennes styrker. Disse styrkene må eleven trenes til å ta i bruk for å nå egne mål, og få suksessfaktorene til «å bre om seg».

Drømmefasen. Elevene involveres i arbeidet med å utarbeide en drøm om hvordan livet deres på skolen, i et fag eller en yrkeskarriere kan være hvis suksesskriteriene er til stede hele tiden.

Designfasen. Elevene lager en plan for hva som bør gjøres for å realisere drømmen. Hva er det som gjøres annerledes og nytt i hverdagen for å få dette til? I denne fasen kan det være

aktuelt å lage en karriereplan (se metoden Veikartet i denne artikkelen).

Realiseringsfasen. Eleven har lært seg hvordan de kan jobbe for å nå egne mål på en offensiv måte. De vet hvordan de vender defensiv tenkning til offensiv tenkning. De vet hvordan de kan «forske på» egne suksesser, sette ord på egne og andres styrker og vite hvordan de selv kan anvende disse styrkene for å få det godt og oppnå gode resultater på skolen og i arbeidslivet. I denne siste fasen er eleven selvgående. De har kompetansen til å vedlikeholde sitt utløste potensial.

Teori og metoder i hver fase kan også brukes som et planleggingsverktøy når veileder skal følge opp én eller flere elever over lengre tid, for eksempel ved oppfølging av elever med høyt fravær. De første veiledningsmøtene kan handle om å hjelpe eleven til å vende defensiv tenkning til offensiv tenkning og til å hjelpe eleven til å (inn)se at det er mye hun allerede kan og får til, og forske på tilstedeværelse i stedet for fravær. For elevsamtaler for større elevgrupper, fra å snu defensiv samhandling til offensiv samhandling, vil en metode i oppdagelsesfasen være at alle er med å forske i egen hverdag på «der de bygger tillit, trivsel og er på sitt beste».

Å DEFINERE – ET LØSNINGSORIENTERT FOKUS

Fra forskningen innen positiv psykologi vet vi at hjernen ikke legger så godt merke til vanlige positive hendelser, som en tilsvarende negativ hendelse med samme valør. Dette gjør at negative hendelser i hverdagen blir innflytelsesrike, mens tilsvarende positive

hendelser ikke blir så påaktet (Hauger m. flere 2008). Anerkjennende elevsamtaler innebærer at både eleven(e) og veileder velger å snakke om det som er bra, det som går godt eller elevens ønsker og drømmer. Alt hjelpearbeid må begynne der den andre er, og av og til må vi gå veien å samtale om det som oppfattes som problematisk.

Spørsmålet er imidlertid hvor mye tid en skal vie til det problematiske, og hva vi kan gjøre for å hindre at slike samtaler forsterker problemene eller tapper eleven eller veilederen for energi. Metoder kan her brukes for å snu defensiv tenkning til offensiv tenkning, studere det vi vil ha mer av. Som eksempel til samtaler der fravær er et problem kan det være hensiktsmessig å studere nærværsfaktorene. Å studere nærværsfaktorer er langt mer energifremmende i en elevsamtale enn fraværsfaktorene. I samtaler om hva som fremmer nærvær vil eleven kunne snakke om det livgivende som skaper ønsker for mer nærvær. I ethvert problem er det et ønske om en løsning, det er derfor det er et problem (Hauger 2008).

Å OPPDAGE – UNDERSØKE ELEVENES STYRKER

Den raskeste måten å få det godt på, og oppnå gode resultater på, er å snakke og gjøre mer av det som fungerer. Oppskriften på en suksess ligger i de suksessene vi har hatt tidligere. Noen ganger trenger elever hjelp for å komme på sine egne suksesser i et fag eller fra sin egen skolegang. Noen ganger trenger også veilederen eller læreren hjelp til å se enkelte elever som velfungerende ungdom. Et siktemål er å hjelpe både eleven og læreren



til å gjøre disse *opdagelsene* sammen. Læreren eller veilederens evne til å etablere en god samarbeidsrelasjon til eleven og stille «de riktige spørsmålene» bidrar til ønskede resultater.

Styrker er de mekanismene som gjør noe velfungerende, eller er med på å skape «nesten perfekte» prestasjoner (Clifton og Harter 2003, Seligman 2002). Alle elever har opplevd situasjoner i livet der de har vært «i sitt ess» eller opplevd at noe har fungert bra i et fag, en sosial relasjon eller en situasjon. Skal vi veilede elevene i å finne fram til egne styrker slik at de kan utløse og ta i bruk sine gode egenskaper og sterke sider, må vi stille en rekke åpne undersøkende spørsmål. Når man kjenner prosessmodellen kan man ta i bruk en rekke ulike metoder for å identifisere og mobilisere elevenes styrker, og skape håp og positive mestringsforventninger. Nedenfor skal vi presentere to slike metoder vi har prøvd ut: *Anerkjennende intervju* og *Treøvelsen*.

ANERKJENNENDE INTERVJU

Metoden *Anerkjennende intervju* er på mange måter grunnmetoden i en anerkjennende elevsamtale. Intervjuformen gir en samtalestruktur der veilederen og den veiledede går inn i roller og bruker samtaleteknikker for å unngå generelt prat. Et anerkjennende intervju gir en tydelig fordeling av rollene. Veilederen skal intervjuer eleven (stille spørsmål) eleven er den som skal bidra med data (svar). I skolen er lærere og veiledere drillet på å gi svar. Det kan være vanskelig å gå inn i en samtale der det er forventet at det er eleven

som sitter med svarene. Derfor er det viktig å trene på de gode spørsmålene og anerkjennende intervjuer.

Målet er å undersøke det største potensiale til elevene, i et fag eller en klasse. *Anerkjennende intervju* bygger sosial kapital mellom veilederen og eleven og er en situasjon der begge skal gå på oppdagelsesferd for å oppdage ubrukte ressurser (styrker). Måten å stille spørsmålene på er viktig i metoden for hva man ønsker skal bringes fram av svar. Veilederen må ha en ekte og urokkelig tro på at ungdommen vil lykkes og samtidig akseptere at det kreves øving og tar tid for en del av elevgruppen. Følgende sitat (elev ved AIB) er et eksempel fra en førstehåndssamtale:

Ingen har spurt meg om dette på denne måten tidligere, svarte en ungdom på spørsmålet om hva som gjorde at han nå kunne fortelle hva han ville, han som ellers bare hadde svart -vet ikke.

TREØVELSEN

Tre-øvelsen (Hauger og Møland 2008) er et godt samtaleverktøy for å trene eleven til «å svitsje» fra defensiv tenkning til offensiv tenkning. Elevene må erfare forskjellene på egne følelser knyttet til problemsnakk og følelser knyttet til samtaler om det «velfungerende». Følelsene er helt forskjellige. I den ene samtalen fokuserer man på det man vil vekk fra («problem-treet»). I den andre samtalen om det eleven ønsker å bevege seg mot («styrke-treet»). Hvordan eleven viser seg fram for lærere og medelever, blir helt forskjellig. I den ene situasjonen framstår eleven som «svak», og i den andre som «sterk».

Det er måten å tenke på og snakke på som bestemmer om vi får til det ene eller det andre. Disse ferdighetene kan trenes.

Styrketreet symboliserer det som gir livet kraft og vitalitet. Skal vi som mennesker finne fram til hva som er livgivende for et livskraftig tre, bør vi lete etter det som frembringer inspirasjon og glede. På denne måten representerer metoden *Treet* en livsanalyse. På stammen skrives det ned et tema for det man ønsker å studere, for eksempel nærværsfaktorer for elevens tilstedeværelse. Røttene i metoden *Treet* forteller oss hvilke årsaker som frembringer elevens nærvær. Ved å intervju eleven om hva han eller hun finner livgivende og inspirerer de dagene eleven kommer på skolen, vil det komme fram årsaksfaktorer som gjør at eleven har lyst til å gå på skolen. Ved å lete etter denne informasjonen kan man sammen med eleven, hjemmet eller kolleger legge til rette for at disse årsakene til oppmøte kan forsterkes. Spør dypere og dypere – og fyll røttene. I trekrona fylles det inn elevens drømmer – hva vil skje hvis vi får årsakene til suksessene i røttene, de livgivende faktorene, til å være til stede hele tiden? Trekrona blir fylt med mange drømmer. Drømmers betydning for læring inviterer vi til å lese mer om i neste avsnitt.

Nå vet jeg mere om spørsmålene jeg skal stille, jeg søker det positive i samtalen. Du gjør det på privaten også. Du begynner å tegne trær med samboeren din, du kan bruke det til alle samtaler.

INSTRUKTØR TOMMY VED AIB

FRAMTIDSDRØM OG KARRIEREPLANLEGGING

Innenfor positiv psykologi brukes begrepet *håp* for å beskrive en konstruktiv måte å tenke om framtiden på.³ Håp handler om en evne til å se for seg en framtidssituasjon som er god. I tillegg har personer med høye håp en evne til å se for seg veien dit de ønsker seg. Noen elever evner ikke å se for seg en framtid på skolen eller i egen yrkeskarriere som er preget av håp.

Å hjelpe elevene til å lage positive framtidbilder av eget liv (for eksempel yrkeskarriere). Når dette er tema i en elevsamtale kaller vi det for *drømmefasen*. På Arbeidsinstituttet i Buskerud har man trent mye på denne typen samtaler. Den har fått navnet *Drømmesamtalen*. Dette er en metode for å få elever til å samtale om sin egen framtid i nåtid.

Før jeg begynte med dette var det ofte «vet ikke» «orker ikke» «uff». Men du skjærer gjennom med en gang med Drømmereisa. Det tror jeg er noe av det fineste jeg har opplevd.

INSTRUKTØR KAREN VED AIB

Å hjelpe eleven til å se seg selv som kompetent til å realisere egne drømmer. Store mål må oversettes til små skritt. Innenfor positiv psykologi bruker man begrepet «stepping» om denne ferdigheten. Eleven må se for seg hvordan de kan overvinne hindringer for å nå viktige delmål og planlegge feiringen av egne suksesser. Med andre ord: Elevene trenger en plan. Det er hovedoppgaven i *designfasen*. I neste avsnitt presenteres metoden



og delmålene er veiskiller underveis. Instruktør Karen utformer delmålene på Veikartet ut fra elevenes forming av sin drøm. Karen forteller oss dette:

Det jeg ser er at det blir mye mer konkret og du kan være med å stake ut veien for å komme dit. Og at vi setter oss noen delmål hele tida. Det greide jeg ikke så mye å få tak i før. Men nå ser jeg hva de drømmer om. Og jeg tenker ofte at det er veldig realistisk. Det er vanlige ting de ønsker seg. Det er ikke noe urealistisk. Og vi kan sette inn tidligere tiltak nå enn det vi kunne gjøre før. Fordi at vi har et sannsynlig mål.

VIDERE LESNING

Metodeboka *Anerkjennende elevsamtaler - metoder for reell elevmedvirkning i arbeidet med karriereplanlegging og forebygging for frafall i opplæringen* (Hauger og Mæland 2008) og *Organisasjoner som begeistrer* (Hauger 2008) er to sentrale bøker i norsk språkdrakt innen Appreciative Inquiry. Her vil interesserte finne aktuelle litteraturlister, utdypende veiledning og flere metoder.

NOTER

¹ Henvisning til en svensk undersøkelse referert i Sætervoll og Glomsvoll (2003).

² Det er særlig nærværsfaktorene som får elevene til å bli i skolen. Fravær fra skole/undervisning, og senere frafall/bortvalg, blir i et slik perspektiv en mestringsstrategi for eleven. Stilt overfor overveldende fraværsfaktorer, blir frafall et «fornuftig» valg skriver Buland og Havn (2007).

³ Håp beskrives som en tillært motivasjonell kraft som oppstår i et gjensidig samspill mellom tre komponenter: 1) Å ha satt seg et tydelig mål som det er viktig å nå. 2) Evnen til å se for seg ulike veier som fører til målet (pathway thinking). 3) Tilstedeværelse av motivasjonell energi eller viljestyrke for å følge disse veiene (agency thinking). Se Snyder (2002); Luthans og medforfattere 2007.

LITTERATUR

BAKLIEN, B., BRATT, C. & GOTAAS, N. (2004). *Satsing mot frafall i videregående opplæring: en evaluering*. (NIBR-rapport). Oslo: NIBR.

BULAND, T. OG HAVN, V. (2007). *Evaluering av tiltak i satsing mot frafall*. SINTEF Teknologi og samfunn, Trondheim.

CLIFTON, D.O., & HARTER, J.K. (2003). Investing in Strengths. I: Cameron, K.S., Jane Dutton, J.E & Quinn, R.E.: *Positive Organizational Scholarship*. San Francisco: Berrett-Koehler.

COOPERRIDER, D.L., & WHITNEY, D. (2005). *Appreciative Inquiry: A Positive Revolution in Change*. Berrett-Koehler Publishers.

FREDRICKSON, B.L. (2004). The broaden-and-build theory of positive emotions. I: *Philosophical Transactions Biological Sciences*. nr. 35, s. 1367-1377

HAUGER, B. & MÆLAND, I. (2008). *Anerkjennende elevsamtaler. Metoder for reell elevmed-*

virkning i arbeidet med karriereplanlegging og forebygging av frafall i opplæringen. Tønsberg: Sareptas as.

HAUGER, B., HENRIK KONGSBÅK, H., & HØJLAND, T.G. (2008). *Organisasjoner som begeistrer. Innføring i Appreciative Inquiry*. Oslo: Kommuneforlaget.

HAUGER, B. & KARLSEN A. (2006). Positiv læring. Bruk av Appreciative Inquiry for å skape et godt klassemiljø og få fram det beste hos elevene. Erfaringer fra Ringshaug skole, Tønsberg. Sareptas as.

SELIGMAN, M.E.P., STEEN, T., PARK, N., & PETERSON, C. (2005). Positive Psychology Progress. Emperichal Validitasjon of Intervensjons. I: *American Psychologist* Vol 60, No 5, s 410-421.

SELIGMAN, M.E.P. (2002). *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*. New York: Free Press/Simon and Schuster.



BJØRN HAUGER er lærer, sosiolog og aksjonsforsker i Sareptas as. Han er seniorrådgiver, Nordnorsk Kompetansesenter - rus, ett av syv kompetansesenter for rusmiddelspørsmål i Norge. Han var i 2008 aktuell med bøkene *Organisasjoner som begeistrer* og metodeboka *Anerkjennende elevsamtaler - metoder for reell elevmedvirkning i arbeidet med karriereplanlegging og forebygging av frafall i opplæringen*.



ANNE LIV KAARSTAD LIE er lektor i pedagogikk og aksjonsforsker i Sareptas as. Hun har allsidig erfaring fra å veilede og lede relasjoner for læring med utgangspunkt i Appreciative Inquiry som tilnæringsmåte. Hun var i 2008 aktuell som redaktør for metodeboka *Anerkjennende elevsamtaler - metoder for reell elevmedvirkning i arbeidet med karriereplanlegging og forebygging av frafall i opplæringen*.